

Қазақстан Республикасы өңірлерінің экономикасын әртараптандырудың жекелеген мәселелері (Маңғыстау облысының мысалында)

М.Б. Таскараева*¹, Р.А. Алшанов², Г.С. Еркулова³

^{1,3} Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті, Ақтау, Қазақстан
² «Тұран» университеті, Алматы, Қазақстан

(E-mail: ¹maitaskarayeva@mail.ru, ²ralshanov@mail.ru, ³gulmiraerkulova@mail.ru)

Аңдатпа. Экономиканы әртараптандыру табысы орташа елдер үшін, әсіресе Чили, Перу, Сауд Арабиясы және Қазақстан сияқты шикізат тауарларының экспортына тәуелді елдер үшін дамудың маңызды мақсаты болды. Өткен зерттеулерді ескере отырып, айқын интуиция тек іргелес қызмет түрлеріне бағытталған прагматикалық стратегияны ұстану болып табылады.

Көбінесе желілік диффузияда жұмыс істейтін зерттеушілер жоғары байланыс түйіндері немесе орталық түйіндер сияқты белгілі бір сипаттамалары бар түйіндерге бағытталған стратегияларды пайдаланады. Біздің нәтижелеріміз бұл жағдайда бұл стратегиялардың оңтайлы емес екенін көрсетеді, өйткені оңтайлы стратегиялар әр қадамда қандай түйіндерге назар аудару керектігін өзгертуі керек.

Бірақ зерттеу тек теориялық оптимумды табумен шектелмеді. Сондай-ақ, теориялық стратегияларды елдердің эмпирикалық мінез-құлқымен салыстыру жүргізілді, өйткені олар өз өнімдері мен зерттеу қызметін байланысты өнімдер мен зерттеу бағыттары желілерінде әртараптандырады.

Мақаланың мақсаты өңірлік экономиканы әртараптандыру бойынша өзекті зерттеулерге шолу жасау негізінде Маңғыстау облысының дамуындағы проблемаларды және стратегияны модельдеу қажеттілігін анықтау болып табылады.

Зерттеушілер елдер даму процесінің басында және соңында байланысты өнімдерге назар аудара отырып, динамикалық стратегияларды қолдану арқылы жақсырақ жұмыс істей алатынын, бірақ дамудың орташа деңгейіне жеткенде байланысты емес әрекеттерге ауыса алатынын анықтады. Аймақ экономикасын әртараптандыру стратегиясын әзірлеудің маңызды алғышарты белгілі бір мәселелерді тану және шешу болып табылады.

Түйін сөздер: аймақтар, экономика, әртараптандыру, кірістер, өндіріс, стратегия.

Кіріспе

Осы маңызды сәтте байланысты емес қызметпен ашылған болашақ әртараптандыру мүмкіндіктері елдің ондағы табысқа жету ықтималдығының төмендеуін өтейді. Парадоксальды болғанымен, кейде оңай дамымайтын қызметке назар аудару экономиканы әртараптандыру процесін тездетеді.

Бірақ динамикалық стратегиялар идеясы экономикалық даму үшін ғана емес, сонымен қатар желілік ғылым үшін де қызықты. Біз экономиканы әртараптандырудың оңтайлы стратегияларын анықтау мәселесін желілердегі стратегиялық диффузия проблемасы ретінде ресімдедік.

Эволюциялық экономикалық географияның кең контекстіндегі маңызды мәселе-уақыт өте келе аймақтарды әртараптандыру. Аймақтық әртараптандыру әдебиеті осы уақытқа дейін деректер көздерінің шектеулі санына сүйенді. Бұл негізінен кең қол жетімді емес фирмалар деңгейіндегі әкімшілік деректер. Бұл эмпирикалық көздердің осы жұмыс бағытының дамуын анықтайтын немесе мүмкін шектейтін күшті және әлсіз жақтары бар.

Аймақ экономикасын әртараптандыру стратегиясын әзірлеудің маңызды алғышарты белгілі бір мәселелерді тану және шешу болып табылады.

Экономиканың салыстырмалы деңгейінің аймақтық әртараптандыруға әсерін бағалау үшін (өнімділік әсері) бірқатар міндеттер қажет.

Біріншіден, біз «өнімділік әсерін» енгіземіз, яғни салыстырмалы экономикалық деңгейлер (жоғары немесе төмен табыс) аймақтық әртараптандыру сипатын анықтайды. Boschma «елдердің экономикалық деңгейі әртараптандыру сипатына әсер етеді» деп атап өтті және бұл зерттеулерге қалай әсер етуі мүмкін деп ойлайды [1]. Негізгі болжам-географиялық экономиканың (аймақтың, елдің) өнімділігі (жоғары немесе төмен табыс) оның инновациялар мен әртараптандыруға бағытталған күш-жігерін анықтайды. Экономиканың «деңгейі» мен «әртараптандыру сипаты» арасындағы байланыс традемаркетинг әдебиеті үшін де, аймақтық әртараптандыру әдебиеті үшін де маңызды.

Біз оны аймақтық әртараптандыруды зерттеу объективі ретінде инновацияны пайдаланудың негізгі мәселесін шеше отырып, екі әдебиетті «біріктірудің» бірінші әдісі ретінде қолданамыз. Petralia et al. табысы жоғары және төмен елдердің әртараптандырылуында айтарлықтай айырмашылықтарды анықтайды [2]. Негізгі қорытынды – табысы жоғары елдер технологиялық әлеуетке және онымен қатысты байланыстарға сүйене отырып, неғұрлым күрделі және құнды технологиялар бағытында дамуға бейім, ал табысы төмен елдер дамудың алғашқы кезеңдерінде бұрыннан бар жергілікті әлеуетпен шектелген технологияларда қалуға бейім.

Зерттеу көрсеткендей, одан әрі дамып келе жатқан елдер қазіргі өнеркәсіптік әлеует пен білім базасына аз тәуелді болатын үлкен секірістер жасай алады.

Екіншіден, біз қолданыстағы аймақтық құрылым аймақтық әртараптандыру процесіне әсер етеді деген гипотеза түрінде «салалық құрылымның әсері» туралы дәстүрлі сұраққа жүгінеміз. Boschma-дан кейін біз инновацияның «көптеген аймақтардағы

әртараптандырудың қарқындылығы мен түрін бір уақытта жүйелі түрде» зерттеуге қалай көмектесетінін зерттейміз [1]. Іргелі бақылау мынада: аймақтық әртараптандыру аймақта бұрыннан бар экономикалық қызметке сәйкес дамуға бейім болғандықтан, фирмалар мен салалардың бастапқы таралуы аймақтың кейінгі даму жолдары үшін маңызды бастапқы нүкте болып табылады. Осы аймақтардағы фирманың өнімдерін саралау аймақтық айырмашылықтардың ажырамас бөлігі болып табылады.

Әдебиетке шолу

Boschma және Frenken әдебиетте аймақтардың қалай әртараптандырылатынын және дамитынын түсінудің ажырамас бөлігі болып табылатын екі бағытты ажыратады: бірі фирмалардың кіруі мен шығуы арқылы жолға тәуелді кластер эволюциясына, екіншісі агломерациялық экстерналдардың фирмалардың өнімділігіне және аймақтық әртараптандыруға қалай әсер ететініне арналған [3]. Соңғысына сәйкес, Boschma әртүрлі деректер көздерін пайдалана отырып, әртүрлі мағынада туыстық қарым-қатынастың әртүрлі даму жолдарында аймақтық әртараптандыруды қалай ынталандыратынына назар аударады [1].

Зерттеудің осы бағытының жалпы алғышарты қазіргі аймақтық экономикадағы экономикалық қызметтің таралуы кешегі қызметтің жергілікті мүмкіндіктерімен және (салаларымен) «байланысты» күшті тенденцияға ие. Сайтта «аймақтық әртараптандыру процесі қолданыстағы аймақтық құрылымдарға байланысты» [4], фирмалар мен салалардың аймақтық деңгейдегі эволюциясының жолдары мен дәрежесі әр түрлі. Технологиялық әртараптандыруды анықтайтын негізгі фактор-қазіргі уақытта белгілі бір сала бойынша аймақтағы фирмалардың қарапайым саны [5]. Өңірдегі жұмыс істеп тұрған фирмалар (салалар) ұқсас технологиялардағы (салалардағы) қызмет түрлерінің санын ұлғайту жолы бойынша жаңарту жолымен немесе жаңа экономикалық қызмет түрлеріне (салаларға) жаңа жолдар жасау жолымен бастапқы бөлуден дамуға бейім болады.

Туыстықты және оның әр түрлі деңгейдегі аймақтық әртараптандыруға әсерін зерттеу үшін әртүрлі тәсілдер қолданылды. Neffke and Henning, фирмалармен байланысты жұмыспен қамту деректерін салалық байланыстар уақыт өте келе жаңа өсу жолдары бағытында аймақтардың әртараптандырылуын ынталандыратынын көрсету үшін пайдаланады [6]. Байланысты өнеркәсіптік әртүрлілік фирма деңгейіндегі өнімділік пен инновацияның аймақтық қозғаушы күші болып табылады. Бұл белгілі бір аймақтық экономикадағы қолданыстағы қызмет түрлерін дамыту жолдарының біртіндеп жаңаруына әкеледі. Бұл қалалық аймақтарда әр түрлі болуы мүмкін [7] перифериямен салыстырғанда шығатын нәтиже [8].

Агломерациялық құбылыстардан басқа, эволюциялық экономикалық география әдебиеттерінде кластерлеудің аймақтық экономикалардың даму жолына тәуелділігі де зерттеледі [3]. Үшінші кезеңде біз кластерлеу жұмыстарында ерекше назар аударатын «фирмалардың білім беру әсерін» зерттейміз. Маңызды аспект – аймақтардың жаңа фирмаларды және одан да көп жаңа салаларды шығару қабілеті [9, 10]. Аймақтық кіру және шығу үлгілері арқылы кластерлеу жұмыс істеп тұрған фирмалардың саны

мен белсенділігіне байланысты [3]. Қолданыстағы фирмаларды бөлу немесе басқа фирмаларды көшіру болсын, аймаққа кіру күшейтуді талап етеді. Еншілес компаниялар бас фирмамен бір аймақта орналасуға бейім болғандықтан, кластер бір фирма немесе бірнеше табысты фирмалар көптеген табысты еншілес компанияларды құра бастағанда табады [3]. Осылайша, аймақтың жаңа фирмалардың пайда болуына ықпал ету қабілеті жергілікті білімнің локализацияланған динамикасы, өнімді жұмыс күшіне қол жеткізу, білімге қол жеткізу және институционалдық негіздер сияқты қолайлы жергілікті жағдайлардың болуын көрсетеді, олар негізінен бақыланбайды [1, 11]. Сондықтан өңір секторындағы жаңа фирмалар санының жылдан жылға артуы өңірдің осы секторында әртараптандыру мен инновациялар үшін бақыланбайтын жағдайлардың жақсарып келе жатқанын көрсетуі мүмкін. Өнімдер мен қызметтерді жергілікті әртараптандыру осы фактіні көрсетеді деп күтуіміз керек.

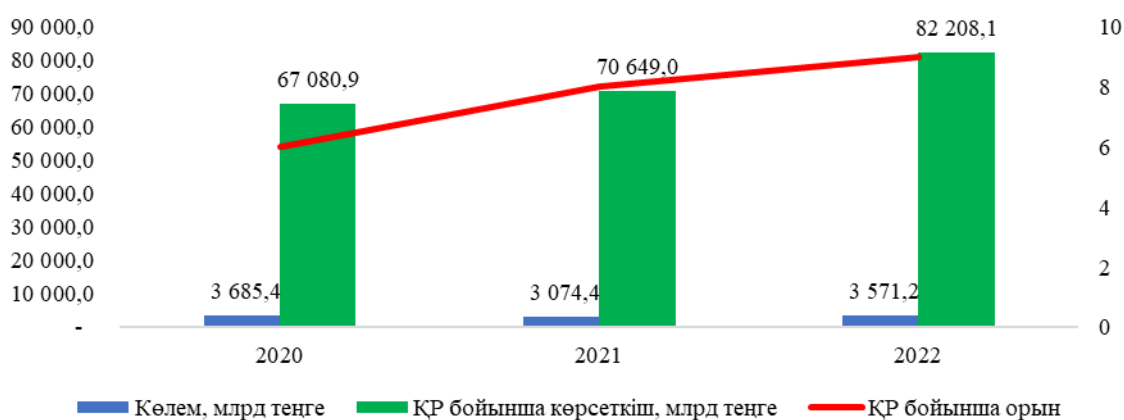
Зерттеу әдістері

Біз экономиканы әртараптандырудың бірнеше стратегияларын салыстыру үшін математикалық модельдер мен модельдеулерді қолдандық. Олар әрқашан «жылдам табысқа» – байланысты әрекеттерге назар аудару оңтайлы таңдау емес екенін анықтады. Оның орнына зерттеушілер елдер динамикалық стратегияларды қолдана отырып, даму процесінің басында және соңында байланысты өнімдерге назар аударып, бірақ дамудың орташа деңгейіне жеткенде байланысты емес әрекеттерге ауыса алатындығын анықтады.

Талқылау/Нәтижелер

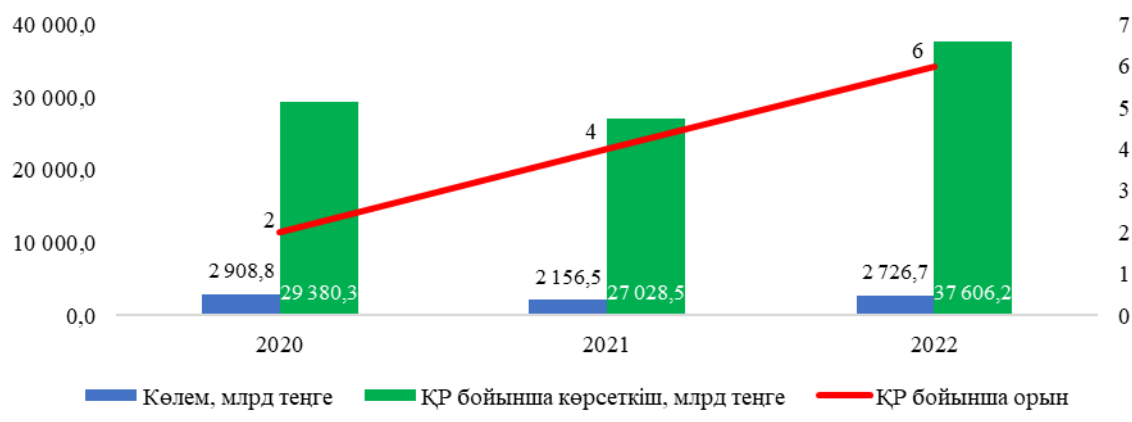
Егер Маңғыстау облысының әлеуметтік-экономикалық жағдайын талдайтын болсақ, мынаны атап өткен жөн.

2023 жылғы қаңтар-маусымда жалпы өңірлік өнім көлемі 2 трлн теңгеден асты. 2022 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда нақты ЖӨӨ 8,5%-ға өсті. ЖӨӨ құрылымында тауарлар өндірісінің үлесі 50,6%, қызметтер 40% құрады.

Сурет 1. Жалпы өңірлік өнім көлемі

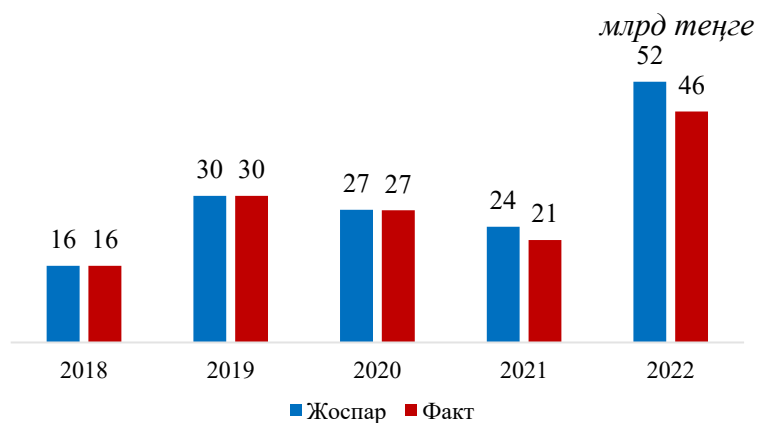
2023 жылғы қаңтар-қарашада өнеркәсіп өндірісінің көлемі қолданыстағы бағамен 2,7 трлн теңгені құрады, бұл 2022 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 1,4%-ға аз.

Сурет 2. Өнеркәсіп (өндіріс көлемі)

2022 жылы республикалық бюджеттен Маңғыстау облысын дамытуға нысаналы трансферттермен шамамен 52 млрд теңге бөлінді, іс жүзінде 46 млрд теңге немесе 94,5% игерілді, оның ішінде:

- Ұлттық қор – 30,5 млрд теңге (75 жоба).
 - Республикалық бюджет – 10,6 млрд теңге (20 жоба).
 - Үкіметтің шұғыл шығындарға арналған резерві – 4,8 млрд теңге (1 жоба);
- ЖБ-дан бірлесіп қаржыландыру 1,58 млрд теңгені құрады.

Дереккөз: ҚР Қаржы министрлігі

Сурет 3. 2018-2022 жылдардағы нысаналы даму трансферттерінің серпіні

2022 жылы барлығы 96 жоба іске асырылды, оның ішінде жалғасып жатқан жобалар – 82, аяқталған жобалар – 13, аяқталмаған жобалар – 1.

Кесте 1. Маңғыстау облысында 2022 жылға арналған салалар бөлінісінде іске асырылып жатқан жобалар

млн теңге

Сала	Жобалар саны	Жоспар	Факт	Игерілмеген
БАРЛЫҒЫ	96	51 946	45 933	-6 013
Денсаулық сақтау	2	1 215,2	1 104	-111,2
Білім	12	7 648,7	5 810,3	-1 838,4
Мәдениет, спорт, туризм	13	4 860	4 647,7	-212,3
Инженерлік инфрақұрылым	33	21 878	21 000	-878
Транспорттық инфрақұрылым	24	12 712,9	10 019,9	-2 693
Тұрғын үй	10	3 202,4	2 922,3	-280,1
Басқа	2	428,8	428,8	-

Дереккөз: Маңғыстау облысының әкімдігі

Маңғыстау облысының даму жоспары бойынша 2022 жылы 88 нысаналы индикатордың 69-ы толық көлемде орындалды, 19-на қол жеткізілмеді.

Осылайша, облыс өңдеу өнеркәсібін дамытудың үлкен әлеуетіне ие. Аймақтың өңдеу өнеркәсібі химия өнеркәсібі, машина жасау, мұнай өңдеу өнімдерін өндіру, басқа металл емес минералды өнімдер өндірісі, металлургия өнеркәсібі болып табылады.

Өңдеу өнеркәсібі саласының негізгі проблемалары жеткіліксіз дамыған «қарапайым заттар экономикасы», негізінен дайын өнімнің импорты, өңдеу өнеркәсібіне инвестициялардың төмен тартымдылығы, негізгі құралдарды жаңғыртуға немесе жаңартуға ұзақ қаржыландырудың болмауы және өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындары үшін айналым капиталын толықтыру болып табылады.

Агроөнеркәсіптік кешен Қазақстанның басқа облыстарымен салыстырғанда ең аз дамыған болып табылады. Ауыл, орман және балық шаруашылықтарының жалпы өнім шығару көлемі 20,2 млрд теңгені құрады. Өңірлердің бөлінісінде бұл көрсеткіш бойынша облыс 15-ші орынды иеленді. Бұдан басқа, Маңғыстау облысы ауыл шаруашылығының жалпы республикалық көлемінің 0,3% - обеспечивает ғана қамтамасыз етеді (6,3 трлн теңгеден 20,7 млрд теңге). Облыстың ЖӨӨ-дегі ауыл шаруашылығының үлесі 0,7% құрайды.

Негізгі себептерді:

климаттық жағдайлар,

ауыл шаруашылығын дамыту үшін су ресурстарының практикалық жетіспеушілігі,

жайылымдардың әлсіз сулануы,

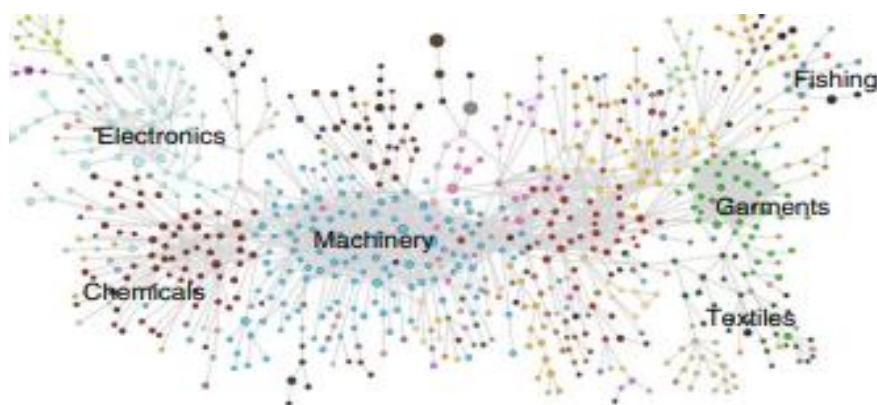
ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің өткізу нарықтарынан қашықтығы,

саланың инвестициялық тартымдылығының болмауы ретінде атауға болады.

Соңғы онжылдықтарда әдебиеттерде аймақтың жаңа өнімді экспорттай бастауы немесе саланы технологияны немесе зерттеу қызметін дамыту ықтималдығы белгілі бір аймақтағы сабақтас қызмет түрлерінің санына немесе осы қызметтің көршілес аймақтарда болуына байланысты артып келе жатқандығы туралы деректер

жиі кездеседі. Білімді таратудың әлеуметтік, технологиялық, географиялық және экономикалық шектеулерін көрсететін бұл нәтижелер ғалымдарға байланысты іс-әрекеттерді байланыстыруға мүмкіндік беретін желілік әдістер арқылы, сондай-ақ бірлескен орналастыру және бірлескен өндіріс модельдерін жалпылайтын жаңа деректер жиынтығымен модельденді. іс-әрекеттің байланысын өлшеу тәсілі. Бұл әдебиеттер экономикалық дамуды анықтайтын эмпирикалық тәуелділіктерді тереңірек түсінуге әкелді, бірақ осы даму ландшафттарын жеңу үшін қажетті оңтайлы стратегиялар туралы сұрақтарды жауапсыз қалдырды.

Білімді таратуды оңтайландыратын стратегияларды анықтау үшін біз алдымен жолдардың тәуелділігін эмпирикалық түрде сипаттаймыз, содан кейін осы сипаттаманы әртүрлі стратегиялар арқылы дамуды модельдеу үшін қолданамыз. 4-суретте байланысты өнімдер мен байланысты зерттеу салаларының эмпирикалық анықталған желілерін көрсетеді.

Сурет 4. Байланысты тауарлар желісі

Бұл желілер жаңа экспорт пен зерттеу қызметін дамыту жолдары арасындағы байланысты анықтайды. Біз аймақтың 4 жыл ішінде қандай да бір өнімнің елеулі экспорттаушысы болу ықтималдығы осы ел экспорттаған іргелес өнімдер үлесінің өсуімен артып келе жатқанын көреміз. Сол сияқты, аймақтың 3 жыл ішінде жаңа зерттеу саласына ену ықтималдығы байланысты зерттеу салаларының үлесінің өсуімен артады.

Біз бұл мінез-құлықты екі жағдайда да елдің жаңа экспорттық өнімді экспорттай бастауы немесе қандай да бір зерттеу саласында белсенді болу ықтималдығы сол жерде ($y = ax^b$) байланысты қызмет түрлерінің үлесіне байланысты өсетінін байқай отырып модельдей аламыз [9]. Бұл эмпирикалық заң байланысты қызметті дамытуға кететін шығындар байланысты емес қызметті дамытуға кететін шығындардан әлдеқайда төмен екенін білдіреді, өйткені байланысты іс-шаралардың сәттілік ықтималдығы әлдеқайда жоғары. Азық-түлік және зерттеу кеңістігі үшін бұл қуат функциясы сәйкесінше біршама ультра сызықты көрініске ие: азық-түлік кеңістігі үшін $y \approx 0,16x^{1,03}$ және $y \approx 0,74x^{1,09}$ зерттеу кеңістігі.

Стратегиялық әртараптандыруды модельдеу. Біз бұл эмпирикалық деректерді теориялық модельге келтіре аламыз, бұл орынның жаңа қызмет түрін дамыту ықтималдығын модельдеу арқылы:

$$p_i = B \left(\frac{\sum_{j=1}^k a_{ij} M_j}{k_i} \right) \alpha$$

мұндағы a_{ij} – i және j байланысты әрекеттерді байланыстыратын іргелес матрица ($a_{ij} = 1$, егер байланыс болса, және 0 басқаша),

M_j – j белсенділігі белсенді ($M_j = 1$) немесе белсенді емес ($M_j = 0$) екенін көрсететін жад векторы,

k_i – i қызметпен байланысты қызмет түрлерінің жалпы саны (олар белсенді ме, жоқ па) ($k_i = \sum_j a_{ij}$),

B – барлық байланысты әрекеттер болған кезде белсендіру ықтималдығы,

α – жолға тәуелділіктің күшін реттеуге көмектесетін параметр.

Интуиция үшін, $\alpha = 0$ түйіннің активтену ықтималдығы көп немесе аз байланысты әрекеттері бар түйіндер үшін бірдей екенін білдіреді (күрделі инфекция жоқ немесе жолға тәуелділік жоқ), $\alpha = 1$ түйіннің активтену ықтималдығы берілген жерде болатын онымен байланысты әрекеттер санына сызықтық пропорционалды екенін білдіреді, ал $\alpha > 1$ түйінді белсендіру ықтималдығы белгілі бір жерде болатын онымен байланысты әрекеттер санының артуымен ойыс өсетінін білдіреді. Өнім кеңістігінде де, зерттеу кеңістігінде де біршама сызықты мінез-құлық бар.

Түйінді белсендіру негізінде біз бүгінгі таңда ішкі туризм экономиканы қалпына келтіру жағдайында мультипликативті әсерететін Маңғыстау облысының экономикалық өсуінің драйверлерінің бірі бола алады деген қорытындыға келдік. Осы саланың әлеуетін іске асыру үшін «Жылы жағажай» ауданында орналасқан көпфункционалды қонақ ұй-туристік кешені, сауықтыру кешендері мен қонақүйлері құрылысының II кезегін аяқтау, сондай-ақ Кеңдірлі курорттық аймағын дамыту жөнінде шаралар қабылдау қажет.

Өңірді дамыту және Маңғыстау облысының экономикасын әртараптандыру үшін қолда бар маңызды әлеует:

– бұл табиғи ресурстар;

– осы өңірге өздері ұмтылатын шетелдік инвестициялар;

– Forbes Global-2000 тізіміне кіретін әлемдік технологиялық көшбасшылар мен трансұлттық компаниялардың тәжірибесі мен мүмкіндіктері.

Осылайша, жаңа мүшелер кездесетін нақты бәсекелестік бір-бірімен емес, ірі жұмыс істейтін компаниялармен болады. Сондықтан біз бір мақсатты функция (әртараптандыру) және стратегиялық өзара әрекеттесу болмаған жағдайда стратегиялық диффузия мәселесінің шешімдерін зерттеуге назар аудардық. Алайда, қарапайым жағдайда да, күрделі диффузия үшін оңтайлы тізбектерді табу мәселесі үлкен есептеу шығындарын талап етеді, сондықтан біз бұл мәселені шешуге мүмкіндік беретін жеңілдетулер жасаймыз. Болашақта біз әртараптандырудың оңтайлы стратегиясын желіні іске қосуға кететін жалпы уақытты азайтатын тізбектер деп атаймыз.

Қорытынды

Осылайша біз келесі қорытындыға келдік.

Көптеген елдерде бір кездері артта қалған өңірлерде инфрақұрылымды дамытуға ғана шоғырлану үрдісі басым болды, алайда қазір өңірлік дамудың тиімді саясаты макроэкономикалық құралдардан басқа тиімді экономикалық саясаттың барлық негізгі аспектілерін қамтиды деген пікір кең тараған. Яғни, өңірлік деңгейде кәсіпкерлік және ШОБ дамыту, адами капитал, инновациялар және бизнес орта сияқты түрлі салалардағы саясат шараларын келісу және үйлестіру жүріп жатыр.

Қазақстан жағдайында ақылға қонымды өңірлік саясат барлық өңірлерде өсу әлеуетін анықтауға және онда жергілікті ерекшеліктерді ескеретін салауатты іскерлік орта құруға ықпал ете алады. Атап айтқанда, аймақтық саясат табиғи ресурстарды пайдалануға негізделген аймақтық экономикаларды әртараптандыруды қолдай алады, аз қамтылған аймақтарда өсу әлеуетін ашады және агломерация экономикасының, әсіресе қалалық жерлерде әсерін барынша арттыруға көмектеседі. Әртараптандыру бойынша ең тиімді шаралар Маңғыстау облысындағыдай нақты секторларға міндетті түрде назар аудармайды, керісінше өңірдің: жергілікті табиғи, адами, физикалық және қаржылық ресурстардың артықшылықтарын дамыту мен әртараптандыруға бағытталады. Бұл капиталды анықтау және пайдалану үшін ұлттық және аймақтық саясат шараларының оңтайлы үйлесімі маңызды.

Өңірдің экономикалық қызметтің жаңа түрімен айналысу ықтималдығы сабақтас қызмет түрлері болған кезде артатын жағдайларда өңірлік экономикалық дамудың басты міндеттерінің бірі өңір бағдарлануы тиіс қызмет түрлерін айқындау болып табылады. Аймақтар жергілікті білімді пайдалануға мүмкіндік беретін, бірақ дамудың жаңа жолдарын ашуы екіталай қызмет түрлеріне назар аударғысы келуі мүмкін. Немесе олар даму қиынырақ болатын, бірақ жаңа мүмкіндіктерге әкелетін қауіпті әрекеттерді таңдай алады. Соңғы нұсқаны таңдағанда, жаңа аумаққа секірудің ерекше тиімді уақыты бар ма деген сұрақ туындайды.

Біздің нәтижелеріміз жоғары байланысты іс-шаралар мен зерттеу салаларына бағытталған күш-жігер аралық және салыстырмалы түрде төмен әртараптандыру деңгейінде оңтайлы болуы керек екенін көрсетеді. Бұл нәтижелер білімнің таралуын арттыруға көмектесетін стратегиялар туралы түсінігімізді жақсартады, сонымен қатар желілердегі диффузия туралы жалпы түсінігімізді толықтырады.

Әдебиеттер тізімі

1. Boschma R. Relatedness as driver of regional diversification: A research agenda // *Regional Studies*. – 2017. – 51(3). – pp. 351–364. <https://doi.org/10.1080/00343404.2016.1254767>
2. Petralia S., Balland P.-A., Morrison A. Climbing the ladder of technological development // *Research Policy*. – 2017. – 46(5). – pp. 956–969. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2017.03.012>
3. Boschma R., Frenken K. The emerging empirics of evolutionary economic geography // *Journal of Economic Geography*. – 2011. – 11(2). – pp. 295–307. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbq053>

4. Neffke F., Henning M., Boschma R. How do regions diversity over time? Industry relatedness and the development of new growth paths in regions // *Economic Geography*. – 2011. – 87(3). – pp. 237–265. <https://doi.org/10.1111/j.1944-8287.2011.01121.x>.
5. Cohen W. M., Malerba F. Is the tendency to variation a chief cause of progress? // *Industrial and Corporate Change*. – 2001. – 10(3). – pp. 587–608. <https://doi.org/10.1093/icc/10.3.587>
6. Neffke F., Henning M. Skill relatedness and firm diversification // *Strategic Management Journal*. – 2013. – 34(3). – pp. 297–316. <https://doi.org/10.1002/smj.2014>
7. Kogler D. F., Rigby D. L., Tucker I. Mapping knowledge space and technological relatedness in US cities // *European Planning Studies*. – 2013. – 21(9). – pp. 1374–1391. <https://doi.org/10.1080/09654313.2012.755832>
8. Grillitsch M., Nilsson M. Firm performance in the periphery: On the relation between firm-internal knowledge and local knowledge spillovers // *Regional Studies*. – 2017. – 51(8). – pp. 1219–1231. <https://doi.org/10.1080/00343404.2016.1175554>
9. Boschma R. Do spinoff dynamics or agglomeration externalities drive industry clustering? A reappraisal of Steven Klepper’s work // *Industrial and Corporate Change*. – 2015. – 24(4). – pp. 859–873. <https://doi.org/10.1093/icc/dtv024>
10. Klepper S. The origin and growth of industry clusters: The making of Silicon Valley and Detroit // *Journal of Urban Economics*. – 2010. – 67(1). – pp. 15–32. <https://doi.org/10.1016/j.jue.2009.09.004>
11. Rodriguez-Pose A. Do institutions matter for regional development? // *Regional Studies*. – 2013. – 47(7). – pp. 1034–1047. <https://doi.org/10.1080/00343404.2012.748978>

M.B. Taskarayeva¹, R.A. Alshanov², G.S Yerkulova³

^{1,3} *Caspian State University of Technology and Engineering named after Sh.Yessenov, Aktau, Kazakhstan*

² *Turan University, Almaty, Kazakhstan*

Some problems of economic diversification in the regions of the Republic of Kazakhstan (on the example of the Mangystau region)

Abstract. Economic diversification has become an important development goal for middle-income countries, especially those that depend on commodity exports such as Chile, Peru, Saudi Arabia and Kazakhstan. Given past research, the obvious intuition is to follow a pragmatic strategy focused only on related activities.

For the most part, researchers working on network diffusion use strategies focused on nodes with certain characteristics, such as highly connected nodes or central nodes. Our results show that in this case, these strategies are far from optimal, since optimal strategies must change which nodes to focus on at each step.

But the study was not limited only to finding a theoretical optimum. Theoretical strategies are also compared with the empirical behavior of countries, as they diversify their products and research activities into networks of related products and research areas.

The purpose of the article is to identify problems in the development of the Mangystau region and the need for strategy modeling based on a review of current research on the diversification of the regional economy.

The researchers found that countries can achieve more by using dynamic strategies, focusing on related products at the beginning and end of the development process, but switching to more unrelated activities when they reach an average level of development. An important prerequisite for the development of a strategy for the diversification of the region's economy is the recognition and solution of certain problems.

Keywords: regions, economy, diversification, income, production, strategy.

М.Б. Таскараева¹, Р.А. Алшанов², Г.С. Еркулова³

^{1,3} *Каспийский университет технологий и инжиниринга им. Ш.Есенова, Актау, Казахстан*

² *Университет «Туран», Алматы, Казахстан*

Отдельные проблемы диверсификации экономики регионов Республики Казахстан (на примере Мангистауской области)

Аннотация. Диверсификация экономики стала важной целью развития для стран со средним уровнем дохода, особенно для тех, которые зависят от экспорта сырьевых товаров, таких как Чили, Перу, Саудовская Аравия и Казахстан. Учитывая прошлые исследования, очевидная интуиция заключается в том, чтобы следовать прагматичной стратегии, сосредоточенной только на смежных видах деятельности.

По большей части исследователи, работающие над сетевой диффузией, используют стратегии, ориентированные на узлы с определенными характеристиками, такие как узлы с высокой степенью связи или центральные узлы. Наши результаты показывают, что в данном случае эти стратегии далеки от оптимальных, так как оптимальные стратегии должны менять, на какие узлы ориентироваться на каждом шаге.

Но исследование не ограничилось только нахождением теоретического оптимума. Также проведено сравнение теоретических стратегий с эмпирическим поведением стран, поскольку они диверсифицируют свои продукты и исследовательскую деятельность в сетях смежных продуктов и исследовательских направлений.

Цель статьи заключается в том, что на основе обзора актуальных исследований по диверсификации региональной экономики выявить проблемы в развитии Мангистауской области и необходимости моделировании стратегии.

Исследователи обнаружили, что страны могут добиться большего, используя динамические стратегии, ориентируясь на связанные продукты в начале и в конце процесса развития, но переключаясь на более несвязанные виды деятельности, когда они достигают среднего уровня развития. Важным предварительным условием разработки стратегии диверсификации экономики региона является признание и решение определенных проблем.

Ключевые слова: регионы, экономика, диверсификации, доходы, производство, стратегия.

Information about authors:

Taskarayeva M.B. – PhD student, senior Lecturer of the Department of Economics, Caspian State University of Technology and Engineering named after Sh.Yessenov, Aktau, Kazakhstan.

Alshanov R.A. – Rector of Turan University, doctor of economics, professor, academician of the International Academy of the Engineering, vice-president of the National Engineering Academy of the Republic of Kazakhstan, president of the Academy of Economic Sciences of Kazakhstan (chairman of the council), Turan University, Almaty, Kazakhstan.

Yerkulova G.S. – c.e.s., acting associate professor at the Management department, NAO Caspian University of Technologies and Engineering after S.Yessenov, Aktau, Kazakhstan.

Таскараева М.Б. – PhD докторант, экономика кафедрасының аға оқытушысы, Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті, Ақтау, Қазақстан.

Алшанов Р.А. – «Тұран» университетінің ректоры, э.ғ.д, профессор, Халықаралық инженерлік академиясының академигі, ҚР Ұлттық инженерлік академиясының вице-президенті, Қазақстанның экономикалық ғылымдар академиясының президенті (кеңес төрағасы), Алматы, Қазақстан.

Еркулова Г.С. – Менеджмент кафедрасының э.ғ.к., қауымдастырылған профессордың м.а., Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті, Ақтау, Қазақстан.

Таскараева М.Б. – PhD докторант, старший преподаватель кафедры Экономика, Каспийский университет технологий и инжиниринга им. Ш.Есенова, Ақтау, Казахстан.

Алшанов Р.А. – ректор университета «Туран», д.э.н., профессор, академик Международной инженерной академии, вице-президент Национальной инженерной академии РК, президент Академии экономических наук Казахстана (председатель совета), Алматы, Казахстан.

Еркулова Г.С. – к.э.н, и.о. ассоциированного профессора кафедры «Менеджмент» НАО «Каспийский университет технологий и инжиниринга им. Ш.Есенова», Ақтау, Казахстан.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).